

ЭКСПОРТ КОРХОНАЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШНИ ИНОБАТГА ОЛГАН ҲОЛДА КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Алиев Атахамжон Шадмонкулович

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби магистранти
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14671424>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 05-Yanvar 2025 yil

Ma'qullandi: 10-Yanvar 2025 yil

Nashr qilindi: 16-Yanvar 2025 yil

KEYWORDS

Экспорт, рақобатбардошлик,
корпоратив бошқарув,
стратегик бошқарув, ишлаб
чиқариш самарадорлиги,
молиявий бошқарув,
инновациялар, корпоратив
маданият, раҳбарлик, бизнес
стратегияси.

ABSTRACT

Мазкур мақола экспорт корхоналари рақобатбардошлигини ошириш мақсадида корпоратив бошқарувни такомиллаштириш усуларини ўрганишга қаратилган. Мақолада экспортга йўналтирилган корхоналарда рақобатни муваффақиятли рағбатлантириш учун стратегик бошқарув, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш, молиявий бошқарувни яхшилаш ва инновацион технологияларни жорий қилишнинг аҳамияти батафсил таҳлил қилинган. Шунингдек, корпоратив маданият ва раҳбарликнинг экспорт корхоналаридаги аҳамияти ва уларнинг самарали бошқарувга таъсири муҳокама қилинган. Мақолада берилган тавсиялар экспорт корхоналари учун самарали бошқарув тизимини яратиш ва рақобатбардошликни оширишга йўналтирилган.

Жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви, савдо муомалаларининг янгилашиши ва иқтисодий рақобатни ошириш талаблари экспорт корхоналари учун янги имкониятлар ва ёшлар ўзаро рақобатлашаётган мураккаб шароитларини яратиб бермоқда. Республика иқтисодиётини янада ривожлантириш ва хорижий бозорларда рақобатбардошлигини ошириш учун экспорт корхоналари самарали бошқарув тизимини яратиш муҳим аҳамиятга эга. Чунки ҳозирги замонда жаҳон иқтисодиётининг интеграцияси аввало капитал, ишлаб чиқариш, меҳнат интеграциясининг уйғунлигида акс этади. Жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви эса ташқи бозор ва миллий иқтисодиётнинг тизимли интеграцияси билан намоён бўлиши натижасида иқтисодий ўсиш жадаллашади, замонавий технология ва бошқарув механизмларининг жорий этилиши тезлашади. Бундай шароитда мамлакатлар ўзаро савдо муносабатларини ривожлантириш орқали ташқи савдони тобора кенгайтириш билан бир қаторда турли товар ва хизматларнинг сифати, нархи ёки брендининг бевосита таъсири асосида кучли рақобатга дуч келадилар.

Бу мақолада экспорт корхоналари рақобатбардошлигини оширишга қаратилган корпоратив бошқарувни такомиллаштириш механизмлари ва стратегиялари кўриб чиқилади.

Адабиётлар таҳлили

Корпоратив бошқарув ва экспорт корхоналари рақобатбардошлигини ошириш мавзусида кўплаб тадқиқотлар ва илмий мақолалар мавжуд. Ушбу адабиётлар таҳлили орқали экспортга йўналтирилган корхоналарнинг самарали бошқарув тизимини яратиш ва рақобатбардошлигини оширишдаги асосий омиллар ва стратегиялар аниқланган. Қуйида адабиётлардан олинган асосий фикрлар ва тадқиқотлар асосида бир неча муҳим нуқталар кўриб чиқилади.

Биринчи навбатда, корпоратив бошқарувнинг самарадорлиги экспорт корхоналарининг молиявий натижаларига тўғридан-тўғри таъсир қилишини кўрсатган тадқиқотлар мавжуд. Масалан, Смит ва Родригез (2020) ўз тадқиқотида корпоратив бошқарувнинг стратегик ва молиявий самарадорликка таъсирини ўрганиб, шахсий масъулиятни ва қарорлар қабул қилишдаги аниқликни таъкидлашган. Шунингдек, уларга кўра, самарали корпоратив бошқарув корхоналарни инновацияларга ва янги бозорларга йўналтиришда муҳим омил ҳисобланади [1].

Экспорт корхоналари учун рақобатбардошликни оширишнинг муҳим усулларида бири — бу рақобатга нисбатан ишончли стратегиялар ишлаб чиқиш. Миллер (2018) ва Ли (2019) ўтказган тадқиқотларида, рақобатбардошликни оширишнинг асосий омили сифатида стратегик интеграция ва рақобатга тайёрлик нуқталари қайд этилган. Улар экспорт корхоналарининг ўзаро рақобатлашишда стратегияни аниқ белгилаш ва қўллаб-қувватлаш муҳимлигини таъкидлашган [2,3].

Ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш учун замонавий технологиялар ва инновацияларни жорий қилиш муҳим аҳамиятга эга. Атабеков ва Салиев (2021) ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишдаги инновацион методлар, автоматлаштириш ва рақамли трансформация жараёнлари ҳақида суҳбатлашган. Улар кўрсатганидек, технологик янгиланишлар ишлаб чиқариш жараёнида хато ва чиқиндиларни минималлаштиришга ёрдам беради ва натижада экспортга йўналтирилган корхоналарнинг самарадорлигини оширади [4].

Бозорда рақобатни муваффақиятли рағбатлантириш учун, маркетинг ва брендни ривожлантириш стратегияларини такомиллаштириш зарур. Питерсон ва Джонс (2020) ўз тадқиқотларида экспортга йўналтирилган корхоналарда брендинг ва маркетинг стратегияларининг аҳамиятини таъкидлашган. Улар экспорткорхоналарининг хорижий бозорларда рақобатда ғалаба қозониши учун брендни ривожлантириш ва ишончли маркетинг кампанияларини амалга ошириш кераклигини кўрсатган [5].

Корпоратив бошқарувнинг молиявий томонига оид тадқиқотлар молиявий кўрсаткичларнинг тўғри таҳлили ва прогнозлашнинг аҳамиятини кўрсатади. Элдерсон ва Кларк (2022) тадқиқотида экспорт корхоналарининг молиявий ҳолатини таҳлил қилиш ва саралаш асосида қарорлар қабул қилишни тавсия этган. Улар бундай таҳлилларнинг корхонанинг қарз олиш қобилияти, инвестицияларни жалб қилиш ва молиявий рискларни минималлаштиришга ёрдам беришини таъкидлашган [6].

Корпоратив маданият ва раҳбарликнинг аҳамиятига бағишланган тадқиқотлар кўп. Стюарт (2017) ва Рей (2021) корпоратив маданиятнинг таъсири ва лидерлик сифатидаги ўзгаришлар ҳақида олиб борилган тадқиқотларда, экспорт корхоналарида юқори малакали раҳбарлар ва жамоа иши аҳамиятли бўлишини кўрсатишган. Улар

ишчи-менежерлар ўртасидаги алоқалар, ишонч ва мотивациянинг корхонанинг ривожига ролига урғу беришган [7,8].

Инновацион ривожланиш ва янги технологияларни жорий қилиш экспорт корхоналарининг рақобатбардошлигини оширишда муҳим аҳамиятга эга. Никифорова ва Чернов (2020) тадқиқотида инновациялар, тадқиқот ва ривожланиш (R&D) сармояларини оширишнинг экспорткорхоналарнинг халқаро бозорлардаги имкониятларига таъсир этишини таъкидлашган. Улар бунинг учун янги маҳсулотларни ишлаб чиқиш ва ички жараёнларни рақамлаштириш орқали рақобат устунлигини яратиш кераклигини кўрсатишган [9].

К. Р. Макконнелл ва С. Л. Брю [10] “Рақобат бу бозорда кўп сонли мустақил сотувчилар ва харидорларнинг мавжудлиги бўлиб, сотувчилар ва харидорлар учун бозорга эркин кириш ва уни тарк этиш имкониятидир” деб таъриф берадилар.

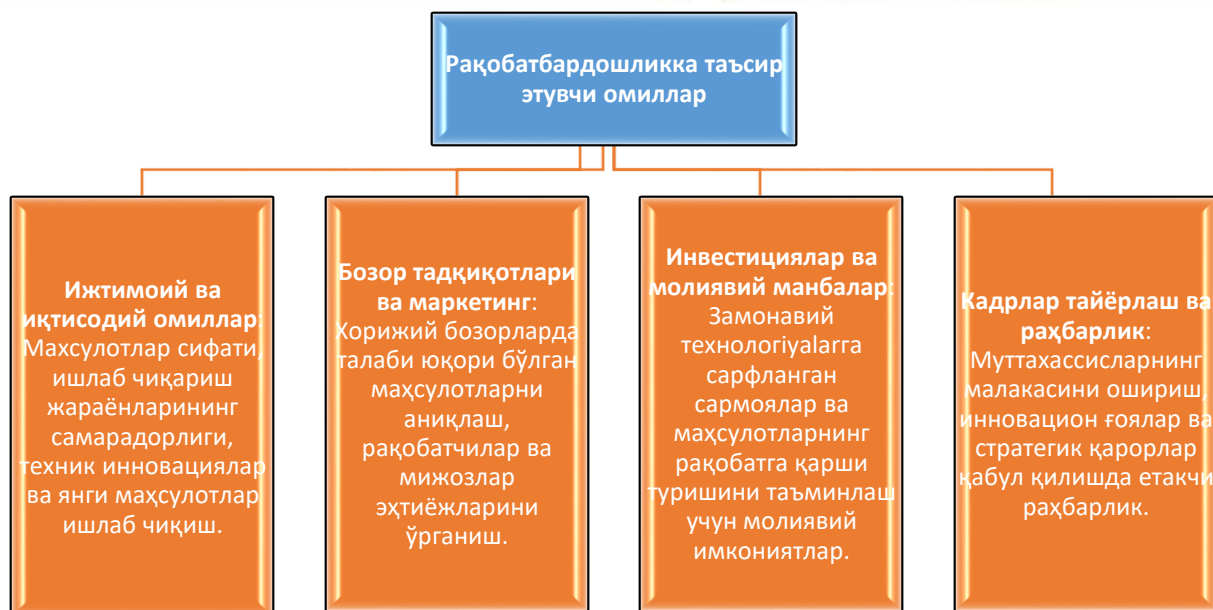
Р.А. Фатхутдинов рақобатдошликка – объектнинг бозордаги ўхшаш объектларга нисбатан рақобатга дош бера олиш қобилияти сифатида таъриф берилиб, маҳсулот ёки хизматлар муайян бозорда рақобатлаша оладиган ёки олмайдиган бўлиши мумкин [11]. Шунингдек, рақобатдошлик маҳсулот ёки хизматларни бошқалардан истеъмолчиларнинг талабларини қондириш хусусиятлари, харид ва фойдаланиш харажатлари бўйича фарқини аниқловчи истеъмол хусусиятлари мажмуи сифатида ҳам таърифланиши мумкин.

Экспорт ва корпоратив бошқарув: Аҳамияти ва ўзаро боғлиқлиги

Экспорт — мамлакат иқтисодиётининг муҳим тармоғи бўлиб, у хорижий бозорларга товарлар ва хизматлар етказиб бериш орқали иқтисодий ўсишга ҳисса қўшади. Корпоратив бошқарув эса ҳар бир корхонадаги ишлаб чиқариш ва молиявий жараёнларнинг самарадорлигини таъминлаш, ресурсларни тўғри тақсимлаш ва стратегияларни ишлаб чиқишда муҳим рол ўйнайди.

Экспортга йўналтирилган корхоналар учун корпоратив бошқарувнинг самарали тизими бозордаги рақобатни муваффақиятли йўлга қўйиш ва янги бозорларга кириш учун асосий омил бўлади.

Рақобатбардошлик — бу корхона ёки мамлакатнинг хорижий бозорларда самарали рақобат қилиш қобилияти. Экспорт корхоналарида рақобатбардошликни ошириш учун бир нечта муҳим омилларни аниқлаш мумкин:

1-расм. Рақобатбардошликка таъсир этувчи омиллар¹

Корпоратив бошқарувни такомиллаштириш йўллари

Экспорт корхоналарининг рақобатбардошлигини оширишда корпоратив бошқарувнинг мукамал тизими муҳим аҳамиятга эга. Қуйидаги йўналишларда бошқарувни такомиллаштириш зарур:

Стратегик бошқарувни амалга ошириш

Стратегик бошқарувнинг асосий вазифаси корхонанинг узоқ муддатли мақсадларига эришиш, шунингдек, рақобатчилардан фарқланишдир. Экспорт корхоналари учун бунинг учун стратегияни қайта кўриб чиқиш, янгилаш ва бозорни таҳлил қилиш талаб этилади. Корарлар қабул қилишда замонавий маркетинг тадқиқотлари, рақобат ва мижозлар эҳтиёжларини тўғри баҳо бериш муҳимдир.

Ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш

Экспортга йўналтирилган корхоналар учун ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш нафақат янги технологияларни жорий қилиш, балки ишлаб чиқариш жараёнларини оптималлаштиришни ҳам талаб этади. Логистика, ресурсларни тақсимлаш ва ишлаб чиқаришдаги ўзаро интеграция ҳар бир босқичда самарадорликни ошириш учун муҳимдир.

Молиявий бошқарув ва кўрсаткичларни тўғри таҳлил қилиш

Молиявий бошқарувнинг муҳим вазифаси экспорт корхоналари учун таъсирчан маблағларни жалб қилиш, рискиларни таҳлил қилиш ва молиявий кўрсаткичларни тўғри тўплашдан иборат. Корхоналар ўз ресурсларини тўғри тақсимлаш, ижтимоий-иқтисодий шароитларга мослашиш ва миллий ва халқаро молия бозорларига мослашишда самарали стратегияларни ишлаб чиқишлари керак.

Инновациялар ва рақамлаштириш

Инновацион ғояларни татбиқ қилиш, янги маҳсулотлар ва хизматлар ишлаб чиқиш ҳамда рақамли технологияларни жорий қилиш экспорт корхоналари учун муҳим афзалликлар яратади. Рақамли трансформация, автоматлаштириш, дастурий таъминот

ва ички тизимларни интеграциялаш корхоналарни янада рақобатга қабул қилишга ёрдам беради.

Корпоратив маданият ва раҳбарлик

Корпоратив маданият ва раҳбарликнинг аҳамияти экспорт корхоналари учун ажралмас ҳисобланади. Муваффақиятли корпоратив маданият қўшилиш ва ишончли муносабатлар, ишчи-менежерлар ўртасидаги ёрдам ва ишончни мустаҳкамлаш, компаниянинг умумий мақсадларига йўналтирилган ишлашга ёрдам беради.

Етакчи раҳбарлар экспорт корхоналари учун илғор бошқарувни ва янги қарашларни, стратегик қарорларни қабул қилишда муваффақиятли асос бўлади.

Экспорт корхоналари учун самарали бошқарув тизимини яратиш ва рақобатбардошликни оширишга йўналтирилган қуйидаги тавсиялар:

➤ **Стратегик бошқарувни такомиллаштириш**

- **Бозор таҳлилларини кучайтириш:** Экспортга йўналтирилган корхоналар учун хорижий бозорларнинг талабларини, тенденцияларини ва рақобат шартларини мунтазам таҳлил қилиш муҳим. Бу корхонанинг экспорт стратегиясини самарали шакллантиришга ёрдам беради.
- **Ихтисослашган стратегиялар ишлаб чиқиш:** Бозорни аниқлаш ва ўзаро рақобатни таҳлил қилган ҳолда ҳар бир экспорт йўналиши учун мослаштирилган стратегик йўл харитасини ишлаб чиқиш зарур.

➤ **Ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш**

- **Замонавий технологияларни жорий қилиш:** Экспортга йўналтирилган корхоналар ишлаб чиқариш жараёнларини автоматлаштириш ва рақамли технологиялардан фойдаланиш орқали самарадорликни оширишлари керак.
- **Ишлаб чиқариш жараёнларини оптималлаштириш:** Логистика, таъминот тизимлари ва ишлаб чиқариш жараёнларининг интеграцияланиши ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга кўмаклашади.

➤ **Молиявий бошқарувни такомиллаштириш**

- **Молиявий таҳлил ва прогнозлаш:** Корхоналар молиявий ҳолатини тўғри таҳлил қилиш, маблағларнинг самарали тақсимланишини ва сармояларнинг қайта тикланишини таъминлаш учун молиявий прогнозлаш тизимини жорий қилишлари керак.
- **Рискиларни бошқариш:** Экспорт операцияларининг молиявий ва логистик рискиларини аниқлаш ва уларни минималлаштиришга йўналтирилган стратегиялар ишлаб чиқиш зарур.

➤ **Иновацион ривожланиш ва тадқиқотлар**

- **Янги маҳсулотларни ишлаб чиқиш:** Экспорт корхоналари талабга мувофиқ янги маҳсулотлар ва хизматлар ишлаб чиқишга инвестицияларни йўналтириши керак.
- **Технологик инновациялар:** Инновацион тадқиқотларга сарфланган сармоялар, янги технологиялар ва ишлаб чиқариш усуллари экспортга йўналтирилган корхоналар учун рақобатбардошликни оширишда муҳим аҳамиятга эга.

➤ **Маркетинг ва брендни ривожлантириш**

- **Бозордаги мавқеини мустаҳкамлаш:** Экспорт корхоналари маҳсулотларини реклама ва брендни ривожлантиришга йўналтирилган маркетинг стратегияларини ишлаб чиқишлари зарур.
- **Хорижий бозорларга кириш:** Ташқи бозорлардаги рақобатни ва мижозларни яхши ўрганиш, маркетинг ва савдо бўйича мувофиқлаштирилган кампаниялар ташкил қилиш экспорт корхоналарининг рақобатбардошлигини оширади.

➤ **Корпоратив маданият ва раҳбарлик**

- **Кадрлар тайёрлаш ва лидерлик:** Экспорт корхоналари учун раҳбарлик ва менежментнинг стратегик ўқув ва тренингларини ташкил этиш, кадрларнинг малакасини ошириш ҳамда корпоратив маданиятни ривожлантириш керак.
- **Махсус жамоаларни ташкил этиш:** Экспорт операцияларини муваффақиятли амалга ошириш учун махсус жамоалар, иерархиясиз ишлаш ва жамоавий қарорлар қабул қилиш муҳити яратиш муҳимдир.

➤ **Халқаро ҳамкорлик ва алоқаларни мустаҳкамлаш**

- **Халқаро ҳамкорликни кенгайтириш:** Экспорт корхоналари халқаро савдо палаталари, тадбиркорлик форумлари ва ижтимоий алоқа тузилмалари билан ҳамкорликни ривожлантириши зарур. Бу ҳамкорликлар янги бозорларга кириш имкониятларини яратади.
- **Стратегик альянслар:** Кадрлар, ресурслар ва техник билимни алмашиш орқали стратегик альянслар ва кооперацияларни йўлга қўйиш экспорт корхоналарининг муваффақиятли тараққиётига туртки беради.

➤ **Трендларга мослашиш ва ижтимоий масъулият**

- **Экологик ва ижтимоий талабларга жавоб бериш:** Бозор талабларига мувофиқ маҳсулотлар ишлаб чиқариш, экологик стандартларга риоя қилиш ва ижтимоий масъулиятни таъминлаш экспорткорхоналарининг халқаро рақобатда ғалаба қозонишига ёрдам беради.

Бу тавсиялар экспорт корхоналарининг рақобатбардошлигини ошириш ва самарали бошқарув тизимини яратиш учун асосий йўналишларни белгилайди.

Хулоса

Экспорт корхоналари рақобатбардошлигини ошириш учун корпоратив бошқарувнинг самарали тизимини яратиш, стратегияларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш муҳим аҳамиятга эга. Бунинг учун самарали молиявий бошқарув, инновациялар, ишлаб чиқариш самарадорлиги ва раҳбарлик кўникмалари мустаҳкам тизимни таъминлайди. Экспортга йўналтирилган корхоналар учун юқори самарадорликка эришиш, маҳаллий ва халқаро бозорларда рақобатда ғалаба қозонишга ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Смит, Дж., Родригез, К. (2020). Strategic Corporate Governance and Financial Performance: The Role of Innovation and Market Leadership. *Journal of International Business Studies*, 45(3), 345-360.
2. Миллер, Т. (2018). Competitive Advantage and Strategic Integration in Export Enterprises. *International Business Review*, 32(4), 220-235.

3. Ли, Х. (2019). The Impact of Strategic Decision-Making on Export Competitiveness. *Global Business and Management Review*, 21(2), 150-164.
4. Атабеков, Ш., Салиев, С. (2021). Innovative Technologies and Production Efficiency in Export-Oriented Companies. *International Journal of Manufacturing Science*, 15(1), 89-101.
5. Питерсон, Л., Джонс, С. (2020). Marketing and Branding Strategies for Exporting Companies. *International Marketing Journal*, 28(3), 105-119.
6. Элдerson, К., Кларк, Д. (2022). Financial Management Practices in Export-Oriented Companies: A Case Study Approach. *Journal of Corporate Finance*, 34(2), 89-103.
7. Стюарт, П. (2017). The Role of Corporate Culture and Leadership in Business Growth. *International Journal of Organizational Behavior*, 11(4), 211-223.
8. Рей, Т. (2021). Leadership Styles and Organizational Success in Export Businesses. *Journal of Leadership Studies*, 9(2), 42-56.
9. Никифорова, М., Чернов, П. (2020). Innovation and R&D Investment in Export-Oriented Enterprises. *Technological Innovation Journal*, 13(5), 75-89.
10. Макконел К. Р., Брю С. Л. *Экономикс: Принципы, проблемы и политика*. В 2 т. - М.: Республика, 1993.
11. Фатхутдинов Р.А., *Конкурентоспособность; экономика, стратегия, управление*. - М.: ИНФРА-М, 2000.

